

УДК 331.523:316.343.37(477.43)

Сірош О.С.

аспірант

Подільського державного
аграрно-технічного університету**ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В статті проведено аналіз стану зайнятості сільського населення Хмельницької області, досліджено ситуацію на сільському ринку праці, вказано на головні причини скорочення зайнятих в сільськогосподарських підприємствах і тенденції розвитку самостійної зайнятості на селі. Розглянуто основні чинники, що впливають на зайнятість населення в аграрному секторі регіону.

Ключові слова: зайнятість, ринок праці, безробіття, сільське населення, сільське господарство.

Сірош О.С. ОСОБЕННОСТИ ЗАНЯТОСТИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

В статье проведен анализ статуса занятости сельского населения Хмельницкой области, изучена ситуация на рынке труда в сельских районах, указаны основные причины сокращения занятых в сельскохозяйственных предприятиях и тенденции в области самостоятельной занятости на селе. Обоснованы основные факторы, которые влияют на занятость населения в аграрном секторе региона.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, безработица, сельское население, сельское хозяйство.

Sirosh O.S. SPECIAL FEATURES OF THE EMPLOYMENT OF RURAL POPULATION IN KHMELNITSKY REGION

In this article the analysis is of the employment status of the rural population of Khmel'nitsky Oblast, investigated the situation in the rural labor market, indicated on the main causes reducing employed in agricultural enterprises and trends in self-employment in the village. The main factors, which influence the employment of population in the agrarian sector of region, are substantiated.

Keywords: employment, labor market, unemployment, rural of population, agriculture.

Постановка проблеми. За останні роки в нашій державі склалася несприятлива ситуація в аграрному секторі економіки. Спад аграрного виробництва призвів до звуження сфери прикладання праці сільських мешканців. Нині на ринку аграрної праці кризова ситуація щодо зайнятості все більше загострюється. Однією з основних проблем є необхідність забезпечення зайнятості населення за допомогою працевлаштування, підготовки кадрів, мотивації до аграрної праці, соціального захисту працівників тощо. Невирішеність проблеми забезпечення аграрної галузі ресурсами живої праці потрібної кількості та якості зумовлюють необхідність поглибленого вивчення теоретичних і практичних проблем забезпечення зайнятості сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у розробку вище названих питань внесли такі вітчизняні вчені, як О.Ю. Амосов, Д.П. Богиня, О.А. Бугуцький, І.Ф. Гнибіденко, В.С. Дієсперов, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, І.І. Лукінов, Т.П. Петрова, А.Д. Чижуркова, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін.

Проте окремі аспекти зайнятості та фактори, що на неї впливають, залишаються все ще недостатньо висвітленими і потребують більш глибокого аналізу. У зв'язку з цим проблема зайнятості населення стосовно аграрної сфери та її регулювання є актуальною, так як ця проблема все ще залишається відкритою і невирішеною для українського суспільства.

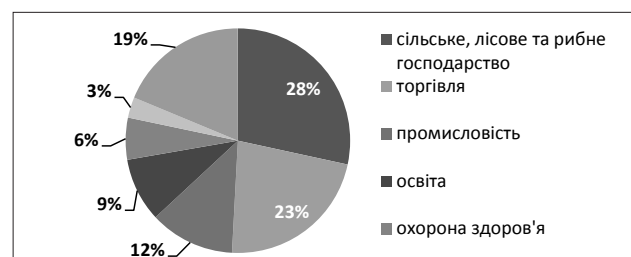
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз стану і регіональних особливостей зайнятості сільського населення Хмельницької області

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство – друга за обсягами і перша за зайнятістю трудових ресурсів галузь матеріального виробництва Хмельницької області. Сільськогосподарське виробництво є ефективним сектором економіки, зайнятість в якому має власний характер та свої особливості. Протягом останніх років сільське господарство суттєво втратило свої позиції серед

основних сфер зайнятості. Нині ситуація на ринку аграрної праці та можливостями працевлаштування в селі катастрофічна. Різке зниження попиту на робочу силу і високі темпи вивільнення працівників із аграрних підприємств спричинили поширення безробіття серед сільського населення.

У Хмельницькій області сільське господарство поки ще залишається галуззю, де частка зайнятого населення у сільському господарстві (включаючи лісове та рибне господарство) в загальній кількості зайнятого населення по області в 2013 р. склала 28% (162,9 тис. осіб). Далі за сферою зайнятості значно наближається торгівля, де залучено близько 23% населення (128,8 тис. осіб) (рис. 1) При цьому динаміка зайнятості в області протягом останніх 15-ти років свідчить про наявність чіткої тенденції щодо зменшення кількості зайнятих в усіх сферах економічної діяльності. Змінилась і сама структура зайнятості.

Так, у 2000 р. галузь сільського господарства також знаходилась на першому місці в області за чисельністю працюючих і становила відповідно 44,1% (з чисельністю зайнятих 313,1 тис. осіб), на другому місці – промисловість – 13,4% (98,5 тис. осіб), а торгівля знаходилась на п'ятому місці і займала лише 4,4% від загальної кількості зайнятого населення по області.

Рис. 1. Структура зайнятого населення Хмельницької області у 2013 р. за видами економічної діяльності

Джерело: [1, с. 81–82]

Особливо гостро питання зайнятості постало для сільських регіонів. Сучасний ринок праці у сільській місцевості багато в чому залежить від ступеня розвитку аграрного сектору економіки. Важливими чинниками також виступають рівень прибутковості галузі, престижності аграрної праці, величини її оплати, можливості альтернативної зайнятості на селі тощо. Проте ситуація на ринку праці у сільській місцевості Хмельницької області залишається складною (табл. 1).

Таблиця 1
Основні показники ринку праці
у сільській місцевості Хмельницької області

Найменування показника	2009	2010	2011	2012	2013
Економічно активне населення, тис. осіб					
у віці 15–70 років	303,2	302,9	283,6	272,8	271,0
працездатного віку	249,9	250,6	236,7	232,2	235,6
Рівень економічної активності, %					
у віці 15–70 років	71,1	72,5	68,9	67,2	67,5
працездатного віку	77,0	78,0	74,2	72,4	73,1
Зайняте населення, тис. осіб					
у віці 15–70 років	274,9	269,9	255,6	249,3	246,2
працездатного віку	221,6	217,6	208,7	208,7	210,8
Рівень зайнятості, %					
у віці 15–70 років	64,4	64,6	62,1	61,4	61,4
працездатного віку	68,3	67,8	65,4	65,0	65,4
Безробітне населення, тис. осіб					
у віці 15–70 років	28,3	33,0	28,0	23,5	24,8
працездатного віку	28,3	33,0	28,0	23,5	24,8
Рівень безробіття, %					
у віці 15–70 років	9,3	10,9	9,9	8,6	9,2
працездатного віку	11,3	13,2	11,8	10,1	10,5
Економічно неактивне населення, тис. осіб					
у віці 15–70 років	123,5	115,1	128,0	133,4	130,2
працездатного віку	74,9	70,5	82,5	88,7	86,6

*Джерело: Складено автором за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області [2]

Загальний огляд економічної активності та зайнятості сільського населення Хмельницької області за 2009–2013 рр. свідчить про зниження рівня зайнятості, зростання чисельності економічно неактивного населення, що не сприяє покращенню становища в області стосовно ринку праці. За досліджуваній період рівень зайнятості сільського населення регіону зменшився: населення у віці 15–70 років – на 3% і 2013 р. склав 61,4%; населення працездатного віку, відповідно, зменшилося на 2,9% і звітного року склало 65,4%. У сільській місцевості Хмельницької

області рівень безробіття економічно активного населення складає 9,2%, а працездатного – 10,5. Разом з тим, слід враховувати значне поширення прихованого та сезонного безробіття, яке не відображається у статистичній звітності. Високі показники рівня безробіття обумовлюють недостатню ефективність використання наявного трудового потенціалу населення у сільській місцевості Хмельницької області. Якщо не прийняти належних запобіжних заходів, то можна очікувати подальшого збільшення незайнятого сільського населення і, відповідно, посилення напруги на сільському ринку праці [3, с. 10].

Криза в аграрному секторі економіки, стійкі тенденції спаду виробництва, важке фінансове становище підприємств, зниження доходів та ряд інших негативних явищ значною мірою призвели до постійного скорочення чисельності селян, які працюють в сільському господарстві (табл. 2).

Як бачимо із табл. 2, кількість найманих працівників підприємств Хмельницької області зменшилася за період 2009–2013 рр. на 30,8 тис. осіб, або на 10%. Поряд з цим, чисельність працівників у сільському господарстві, мисливстві, лісовому і рибному господарствах у 2013 р. зменшилась в порівнянні з 2009 р. на 7,7 тис. осіб, або на 22,6%. Частка працівників сільського господарства, мисливства, лісового і рибного господарств в загальній чисельності найманих працівників підприємств області знизилася з 11,0% до 9,5%.

Можна відзначити, що протягом останніх років спостерігалася стійка тенденція скорочення кількості штатних працівників сільського господарства, а саме: за період з 2005 р. кількість працюючих безпосередньо в сільському господарстві скоротилася в 2,8 рази. У 2013 р. середньооблікова кількість штатних працівників сільськогосподарських підприємств становила 20,7 тис. осіб, що на 5,0%, або 1,1 тис. осіб менше, ніж у 2012 р. Крім того, за зовнішнім сумісництвом та за договорами цивільно-правового характеру в господарствах було зайнято 1,1 тис. осіб. Структурні перебудови галузі в напрямку укрупнення господарств, створення агрохолдингів, використання новітньої техніки та прогресивних технологій призвели до скорочення робочих місць та зростання безробіття на селі [9, с. 2]. Подальше скорочення сільськогосподарських підприємств в області призведе до зменшення кількості працюючих у сільськогосподарському виробництві й спричинить негативні тенденції у зайнятості сільського населення.

Основною перешкодою високому рівневі зайнятості в сільськогосподарському виробництві є економічний занепад господарств, скорочення виробництва, відсутність перспектив та якісних робочих місць, незадовільні умови праці та низький рівень її оплати.

Таблиця 2
Динаміка кількості найманих працівників, зайнятих в сільському господарстві, мисливстві, лісовому і рибному господарстві Хмельницької області

Роки	Кількість найманих працівників підприємств всього, тис. осіб	Кількість найманих працівників у сільському господарстві, мисливстві, лісовому і рибному господарстві, тис. осіб	У % до загальної кількості найманих працівників
2009	308,5	34,0	11,0
2010	304,4	29,6	9,7
2011	289,2	27,2	9,4
2012	288,4	27,5	9,5
2013	277,7	26,3	9,5
2013 р. у % до 2009 р.	90	77,4	-1,5*

*Відхилення 2013 р. від 2009 р., п.п.

Джерело: [4, с. 35; 5, с. 31; 6, с. 29; 7, с. 31; 8, с. 31]

Таблиця 3

Зайнятість населення Хмельницької області у сільському господарстві

Рік	Усього зайнято, тис. осіб	Чисельність зайнятих у сільському господарстві, тис. осіб	Відношення чисельності зайнятих у сільському господарстві до загальної кількості зайнятого населення, %
2009	579,0	153,3	26,5
2010	580,6	152,0	26,2
2011	572,2	158,8	27,8
2012	571,3	158,3	27,7
2013	573,7	162,9	28,4
2013 р. у % до 2009 р.	99	106,3	1,9*

*Відхилення 2013 р. від 2009 р., п.п.

Джерело: [10, с. 69–75]

Як бачимо з даних табл. 3, за період 2009–2013 рр. чисельність зайнятого населення в області зменшилася на 5,3 тис. осіб, або на 1%. Водночас чисельність зайнятих у сільському господарстві за цей же період зросла на 9,6 тис. осіб, або на 6,3%. Питома вага зайнятих в сільському господарстві у загальній кількості зайнятого населення 2013 р. становила 28,4%, що на 1,9 п.п. більше показника 2009 р.

Однак підвищення показників зайнятості населення у сільському господарстві відбулось переважно за рахунок зростання чисельності зайнятих у приватному секторі, тобто за рахунок самозайнятості. Цей вид діяльності перетворюється в головне джерело доходів і є основним засобом існування для сільського населення. Праця на присадибних та садово-городніх ділянках стала масовим явищем, що, зрештою, призвело до перетворення аграрного виробництва в нерегульований сектор сільських домашніх господарств. З'ясовано, що частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства у 2013 р. становила 42,5%. Зростання частки і кількості зайнятих в особистих селянських господарствах необхідно розглядати як негативне явище, тому що для більшості селян самозайнятість стала вимушеною або просто можливістю для виживання, а не усвідомленим вибором. Розширення самостійної зайнятості сільського населення не вирішує проблему безробіття, а лише приховує його реальний стан.

У напрямку подолання безробіття серед сільського населення вже є певні позитивні зрушення, пов'язані зі становленням фермерства на селі та розвитком інфраструктури зеленого туризму. Проте ці два напрямки знаходяться у стадії розвитку та потребують розробки і прийняття на регіональному та державному рівнях програм, направлених на визначення правового статусу цих сфер діяльності, забезпечення умов початкового кредитування, встановлення пільгових податкових періодів тощо [11].

Щорічно в Україні та регіонах складаються програми зайнятості населення. У Хмельницькій області Програму зайнятості населення до 2017 р. розроблено на підставі ст. 18 Закону України «Про зайнятість населення» і затверджено від 19 червня 2013 р. У даній програмі визначено комплекс заходів, направлених на посилення мотивації населення до легальної зайнятості, стимулювання зацікавленості роботодавців до збереження та працевлаштування на нові робочі місця, сприяння розвитку підприємницької ініціативи населення.

Реалізація програми передбачає, що чисельність зайнятого населення віком 15–70 років щорічно збільшуватиметься і становитиме у 2015 р. –

572,0 тис. осіб, у 2016 р. – 573,0 тис. осіб, у 2017 р. – 574,0 тис. осіб з урахуванням найманих працівників статистично малих підприємств, підприємців, зайнятих у підприємств громадян та самостійно зайнятих, а рівень зайнятості зросте до 59,3% у 2015 р., 59,4% – у 2016 р. та 59,5% – у 2017 р. Чисельність безробітного населення у віці 15–70 років, визначена за методологією МОП, у 2013–2017 рр. передбачається зменшення від 53,5 до 52,7 тис. осіб. Прогнозується, що рівень безробіття починаючи з 2014 р. зменшиться до 8,2% у 2017 р.

Програма насамперед спрямована на забезпечення збалансованого галузевого та територіального соціально-економічного розвитку, збереження та створення нових робочих місць, сприяння зайнятості та підвищення добробуту населення, задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини, відтворення якісної робочої сили [12].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, аналіз зайнятості населення у сільській місцевості доводить, що останніми роками ситуація на ринку праці залишається на незадовільному рівні. Подолання кризових явищ, що склалися, потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць у сільській місцевості.

Але, як показує практичний досвід, пропонувані заходи не охоплюють всього кола проблем, не враховують особливості та труднощі, що склалися внаслідок економічної кризи, і потребують також врахування територіальних факторів. Проблемними надалі залишаються питання працевлаштування в сільській місцевості і створення нових робочих місць для селян. Регіональні програми сприяння зайнятості, здебільшого спрямовані на адаптацію ринку праці до наявних економічних реалій, і питання ефективної зайнятості населення вони не розв'язують. На наш погляд, регулюванню зайнятості необхідно надавати ще більшого значення у зв'язку з ускладненням економічних умов. Застосування Програми зайнятості населення має забезпечити насамперед максимально можливий збалансований попит та пропозицію робочої сили на сільському ринку праці, сформувати багатогалузеву структуру зайнятості сільського населення; уповільнити темпи і мінімізувати негативні наслідки сільської міграції тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна активність населення України у 2013 р.: [стат. зб.] / Держкомстат України. – Київ, 2013. – 197 с.
2. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/>
3. Гнибіденко І.Ф. Соціально-економічні проблеми зайнятості і соціального захисту населення в аграрному секторі економіки

- України : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.09.01 / І.Ф. Гнибіденко ; НАН України. Рада по вивченню продукт. сил України. – К., 2005. – 34 с.
4. Праця України у 2009 р. : [стат. зб.] /Держкомстат України. – К., 2010. – 341 с.
  5. Праця України у 2010 р. : [стат. зб.] /Держкомстат України. – К., 2011. – 325 с.
  6. Праця України у 2011р. : [стат. зб.] /Держкомстат України. – К., 2012. – 323 с.
  7. Праця України у 2012 р. : [стат. зб.] /Держкомстат України. – К., 2013. – 322 с.
  8. Праця України у 2013 р. : [стат. зб.] /Держкомстат України. – К., 2014. – 336 с.
  9. Стан сільського господарства Хмельницької області в 2013 році. Економічна доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.km.ukrstat.gov.ua/>.
  10. Регіони України – 2014 : [стат. зб.] / Держкомстат України. – К., 2014. – 299 с.
  11. Причини і проблеми безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://otherreferats.allbest.ru/economy/00217663_0.html.
  12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblrada.km.ua/userfiles/Додаток до рішення проекту програми.doc>.